

Identify and explain the aesthetic components of the curriculum based on the Masnavi -ye- Manavi

Mekaeel Alipoor¹ | Hassan Malaki² | Mostafa Ghaderi³ | Alireza Sadeghi⁴
| Mohammad Hassan Hassanzadeh⁵

DOR: 20.1001.1.22516972.1402.31.61.7.3

Abstract

The aim of this study was to identify and explain the aesthetic components of the curriculum based on the spiritual Masnavi, to introduce the coordinates of the Islamic-Iranian aesthetic curriculum. This research is a qualitative research and in terms of method is qualitative content analysis with a conventional approach. The field of this research is the book of Masnavi Manavi, in the amount of twenty five thousand six hundred and fifty five verses. Which has identified the explicit and aesthetic meanings and concepts of the curriculum in the verses of Masnavi Manavi through coding. After analyzing the content of the poems in the book Masnavi Manavi, finally 10 main components of the aesthetics of the curriculum were identified and discovered. Accordingly, the aesthetic components of the curriculum derived from the spiritual Masnavi include: self-knowledge, insight, appropriateness, love, freedom, criticism, respect for differences, perfectionism, holism and initiative. The components of aesthetics extracted from the spiritual Masnavi as a valuable source of Islamic-Iranian education, is able to provide a complete global model in the direction of using the valuable dimensions of the aesthetics curriculum in all areas of education. A species that, with its indigenous characteristics, is more relevant and acceptable to philosophical, Islamic-Iranian concerns.

Keywords: "identification and explanation"; "Aesthetic components"; "Curriculum "; "Masnavi -ye- Manavi".

1. Doctoral student of Curriculum Studies, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University.

2. Professor, Department of Curriculum Studies, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University.

3. Corresponding author: Associate Professor, Department of Curriculum Studies, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University. Email: m.ghaderi@atu.ac.ir

4. Associate Professor, Department of Curriculum Studies, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University.

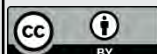
5. Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University.

Cite this Paper: Alipoor, M & Malaki, H, & Ghaderi, M, & Sadeghi, A& Hassanzadeh, M. (2024). Identify and explain the aesthetic components of the curriculum based on the Masnavi -ye- Manavi. Research in Islamic education issues, 31(61), 175–206.

Publisher: Imam Hussein University

© Authors

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

شناسایی و تبیین مولفه های زیبایی شناسی برنامه درسی بر مبنای مثنوی معنوی

میکائیل علی پور^۱، حسن ملکی^۲ | مصطفی قادری^۳ | علیرضا صادقی^۴ | محمدحسن حسن زاده^۵

DOR: 20.1001.1.22516972.1402.31.61.7.3

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تبیین مولفه های زیبایی شناسی برنامه درسی بر مبنای مثنوی معنوی، جهت معرفی مختصاتی از برنامه درسی زیبایی شناسی اسلامی- ایرانی انجام گرفته است. این پژوهش از نوع تحقیقات کیفی و به لحاظ روش انجام کار تحلیل محتوای کیفی با رویکرد غرفی می باشد. میدان این پژوهش، تمامی شش دفتر کتاب مثنوی معنوی، به میزان بیست و پنج هزار و ششصد و پنجاه و پنج بیت را در بر می گیرد که در نهایت ۳۲۰ بیت به صورت هدفمند انتخاب شد، که به شیوه کدگذاری، معانی و مفاهیم مکنون و نهفته ی زیبایی شناسانه برنامه درسی در ابیات مثنوی معنوی را مورد شناسایی قرار داده است. پس از تحلیل محتوای اشعار کتاب مثنوی معنوی، در نهایت ۱۰ مولفه اصلی زیبایی شناسی برنامه درسی شناسایی و کشف گردیدند. بر این اساس مولفه های زیبایی شناسی برنامه درسی بر آمده از مثنوی معنوی شامل: خودشناسی، ژرف نگری، تناسب، عشق، حریت، نقادی، احترام به تفاوتها، کمال جویی، کل نگری و ابتکار می باشد. مولفه های زیبایی شناسی بر آمده از مثنوی معنوی به عنوان یک منبع ارزشمند تعلیم و تربیت اسلامی- ایرانی، قادر است یک الگوی کامل، جهان شمول و کاربردی در مسیر بهره گیری از ابعاد ارزشمند برنامه درسی زیبایی شناسی را در تمامی عرصه های تعلیمی و تربیتی ارائه نماید.

کلیدواژه ها: شناسایی؛ تبیین؛ مولفه های زیبایی شناسی؛ برنامه درسی؛ مثنوی معنوی؛ اسلامی- ایرانی.

۱. دانشجوی دکتری مطالعات برنامه درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.

۲. استاد گروه مطالعات برنامه درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.

۳. نویسنده مسئول: دانشیار گروه مطالعات برنامه درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی. Email: m.ghaderi@atu.ac.ir

۴. دانشیار گروه مطالعات برنامه درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.

۵. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و زبان های خارجی، دانشگاه علامه طباطبائی.

استناد: علی پور، میکائیل و ملکی، حسن و قادری، مصطفی و صادقی، علیرضا و حسن زاده، محمدحسن (۱۴۰۲). شناسایی و تبیین

مولفه های زیبایی شناسی برنامه درسی بر مبنای مثنوی معنوی، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۰۶، ۳۱(۶۱)-۱۷۵.

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22516972.1402.31.61.7.3>

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع) نویسندگان

این مقاله تحت لیسانس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه

امروزه و در عرصه تعلیم و تربیت عصر حاضر، یکی از نیازهای پایه ای و حتمی، گرایش و حرکت در مسیر توجه به ابعاد و جنبه های مختلف زیبایی شناختی^۱ در برنامه های درسی می باشد. به گونه ای که جایگاه و نقش بی بدیل برنامه درسی زیبایی شناختی، در آموزش و زندگی انسانها قابل هیچ گونه شك و تردیدی نیست. چنان که عده ای، فرآیند یادگیری و تدریس را تجربه ای زیبایی شناختی می دانند و حفظ استاندارد های بالای آموزشی رادگر و قرار دادن زیبایی شناسی و هنر در مرکز برنامه های درسی و به عنوان هسته اصلی نظام آموزشی مورد تأکید قرار می دهند (پورحسینی، سجادی و ایمانی، ۱۳۹۳). در تعریفی که گروه تعلیم و تربیت دانشگاه دُن^۲، (۲۰۱۶)، از زیبایی شناختی در تعلیم و تربیت ارائه داده، این چنین آمده است: "زیبایی شناختی در تعلیم و تربیت، راهی است به سوی برقراری ارتباط دوباره در مسیر یادگیری چیزهای نو، از طریق احساس و اندیشه، که فقط در حیطه یک رسانه، قابل شناسایی نیستند و فهم آنها تنها در قالب هنرهای قابل دستیابی می باشد، که در برنامه درسی وجود دارد و سطح بالای آگاهی افراد را پرورش می دهند و منجر به ایجاد حس قدرشناسی نسبت به پدیده های زندگی در افراد می گردند". باید به این نکته توجه داشت که تجارب زیبایی شناختی، به عنوان یک اصل اساسی در برنامه درسی و آموزش مورد توجه قرار بگیرند و نقش معلمان در این راه به عنوان هدایت گر و راهنما در نظر گرفته شود. این نکته اساسی باید مورد دقت قرار بگیرد که تجارب زیبایی شناسی فراگیران به صورت حسی و عملی در تعامل با جهان پیرامون، سبب شکوفایی استعداد های گوناگون آنها گشته و شکلی بهتر از زندگی اجتماعی منسجم و ارتقا یافته را در آنها پرورش می دهد؛ مسأله مهمی که در دنیای کنونی و جهان امروزین به عنوان یک آرزو و ایده آل مطمح نظر همگان است (دودینگتون^۳، ۲۰۲۱).

تجارب کسب شده زیبایی شناختی که در ارتباط با دیگران و محیط ایجاد می شود، فرصت هایی بسیار مغتنم و متنوع را جهت یادگیری به وجود می آورند که دارای تأثیرات و پیامدهای

1. Aesthetic
2. Dona university
3. Doddington

اخلاقی و اجتماعی زیادی هستند (های باخ^۱، ۲۰۲۰). زیبایی شناختی را می توان دارای حوزه ای به مراتب وسیع تر از حوزه هنر دانست، که علاوه بر زیبایی های هنری یعنی آثار تولید شده توسط انسان، زیبایی های طبیعی را نیز در بر می گیرد (مهرمحمدی، ۱۳۹۸).

آموزش زیبایی شناختی به عنوان یک نیاز مهم و عامل اثر گذار که سبب تعادل در مقابل جهان مادی می شود، در جهت تأثیر گذاری بر تجارب، احساسات و لذت بردن از امور زیبا لازم است. از آن جایی که در مدارس معاصر، بیشتر بر پیشرفت دانش و مهارت های حرفه ای بر اساس امور شناختی و معقولات تأکید می گردد و این مسأله سبب غفلت از سایر ابعاد شخصیتی فراگیران (احساسات، عواطف و ..) می شود، بنابراین آموزش های زیبایی شناختی می تواند به عنوان عاملی برای رشد توانایی های فراگیران و کسب امکان لازم برای آن ها جهت لذت بردن از هنرها در زندگی درونی و بیرونی مطابق با حس تناسب، هماهنگی و زیبایی عمل کند و با اهمیتی که دارد سبب ساز رشد شخصیت فراگیران به عنوان یک کل بسیار مهم و اساسی شود (داناک^۲، ۲۰۱۴).

دست اندرکاران آموزش و معلمان می توانند با فراهم سازی تجارب زیبایی شناسی برای متعلمین، نقشی موثر در آموزش آنها بر عهده بگیرند و با این کار اساسی، عامل ارتقای رفتارهای مبتکرانه و خلاقیت آمیز در آن ها شوند (کونگ و چانگ^۳، ۲۰۱۹). به علاوه در طراحی برنامه درسی زیبایی شناسی باید به عوامل مختلفی از جمله محتوای دانشی موجود، روش تدریس موقعیتی، ادغام و ترکیب با سایر رشته ها و کاربرد دانش توجه و دقت نمود (یانگ و سویی^۴، ۲۰۲۰). باید تأکید نمود که هر چند تربیت هنری به معنای فعالیت های خاص در خور توجه می باشد، اما تربیت زیبایی شناختی به عنوان فرابرنامه درسی در نظام آموزش و پرورش کشور مورد بی توجهی افزون واقع شده است (آقایی، ماهرزاده، ایمانی نائینی، ۱۳۹۹).

با توجه به تأثیر بی بدیل ساحت زیبایی شناختی در برنامه های درسی و آموزشی به دلیل تربیت فراگیرانی که قادر به کشف توانایی های درونی و بیرونی خویش بوده و بتوانند به مثابه

1.Heybouch
2.Denac
3.Kong, L., and Chang, Y. C
4.Yang & Cui

کاشفان دنیای زندگی خود عمل نمایند و از سویی دستیابی به آن نوع نگاهی که انسان حقیقت بین در عالم حیات نیازمند درک و نایل شدن به آن است، فلذا جنبه ی زیبایی شناسی برنامه درسی به عنوان یکی از جنبه های اساسی در تعلیم و تربیت اسلامی- ایرانی که معمولاً مغفول مانده و یا در بهترین حالت تنها نامی از آن ها به میان آمده و یا در اولویت های دست چندم تعلیمی و تربیتی قرار گرفته اند باید مورد توجهی دوباره قرار گیرند.

بی شک یکی از منابع ارجمند و بی نظیری که بر بلندای تعلیم و تربیت جهان قرار گرفته است مثنوی معنوی مولوی می باشد. در جای جای مثنوی بر ساخت، ایجاد و تحول در نوع نگاه فرد به جهان و طبیعت، عالم و موجودات و آفریده های آن تأکید شده و بر کسب دیدگاه زیبایی شناسانه برای فهم و درک قضایای عالم لاهوت و ناسوت توجه شده است. آن نوع نگاهی که تحول آفرین و انسان ساز است و بر کلیت هستی و آفریده های آن نظر دارد.

هنگامی که سخن از دیدگاه زیبایی شناختی مولانا در مثنوی به میان می آید، از حیطه ای سخن گفته می شود که متکی به هستی شناسی و معرفت شناسی اوست و انسان به سبب موقعیت ویژه خود در عالم آفرینش، شناسنده خود و عالم است و این خودشناسی در آینه اعیان و اذهان صورت می گیرد. در این تجربه زیبایی شناسانه، ابتدا احساس و تأثیر پذیری و کشف و شهود صورت می پذیرد و آن گاه تأمل و شناخت و ارزیابی به وقوع می پیوندد و منشأ متعالی زیبایی و ذوق، اعتبار همگانی بودن آن را فراهم می نماید و دلیل تفاوت ها در این مسیر، اکتفا به ادراک حسی و اغراض شخصی است و شرط مخاطب برای درک آثار و نشانه ها، مشارکت همدلانه و دوری از یک جانبه نگری می باشد (جلالیان، ۱۳۹۴).

به طور قطع، بهره گیری از مثنوی معنوی به عنوان یکی از منابع معرفتی ارزشمند و بی همتای اسلامی- ایرانی با داشته های فرهنگی، تربیتی، پرورشی و علمی ریشه دار بومی کشورمان در حیطه زیبایی شناختی برنامه درسی، قادر خواهد بود که نگرش ها و مسیرهای صحیح حرکت در این عرصه را با توجه به نیازها و دغدغه های خاص موجود حل نماید و امید بخش و نوید آفرین کسب معرفت های ارزشمند و توانایی های بیشتر در آوردگاه تعلیم و تربیت جهت به کارگیری برنامه درسی زیبایی شناختی باشد.

بنابراین مسأله مهم این پژوهش عبارت است از این که "مولفه های زیبایی شناختی برنامه درسی به عنوان یک نیاز اساسی و حیاتی برای جهت گیری های برنامه های درسی در مثنوی معنوی چه ابعاد و مولفه هایی دارند؟" یافته های این پژوهش که به منبع غنی عرفان و فلسفه ایرانی متصل است می تواند تبیینی تاریخی و عمیق از موضوع زیبایی شناسی در برنامه درسی ایرانی ارایه کند، از این نظر که سایر الگوهای زیبایی شناسی برآمده از فرهنگ شرقی و فرهنگ، عرفان و فلسفه ایرانی نیستند. همچنین از برنامه درسی زیبایی شناسی برآمده از مثنوی معنوی می توان به نوعی برنامه درسی زیبایی شناسی بومی رسید که با دغدغه های فلسفی - اسلامی و ایرانی مرتبط تر و قابل پذیرش تر باشد. فلذا این پژوهش در پی پاسخ گویی به این سوال اساسی است که مولفه های زیبایی شناسی برنامه درسی بر مبنای مثنوی معنوی کدامند؟

پیشینه پژوهش

باید اذعان نمود که در خصوص برنامه درسی زیبایی شناسی در مثنوی معنوی به صورت مستقیم و جامع پژوهشی انجام نگرفته است و تحقیقات انجام یافته معمولاً دایره ای محدود و یا حیطه ای خاص را مد نظر قرار داده اند. لیکن تعدادی از پژوهش های صورت گرفته که به نحوی مرتبط با این حیطه هستند بیان می گردد:

کایا^۱ (۲۰۱۶) در پژوهشی که با عنوان "دیدگاه های مولانا در حیطه روانشناسی و مشاوره در مثنوی معنوی" انجام داده است، با تأکید بر توجه به جنبه جهانی مولانا به عنوان یک معلم بزرگ، به بررسی اندیشه و معنویت موجود در درون مضامین زیبای مثنوی، که دارای اهمیت بسیاری هستند پرداخته و با بررسی جنبه های مختلف مثنوی، آن را به عنوان منبعی که می تواند به درمان مشکلات روحی و روانی انسان ها بینجامد، معرفی می نماید.

نیک پناه و نوری (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان "سنجش و سازش عقل، نقل و عشق، در هرم معرفتی مولانا" که به روش تحلیلی - استنتاجی انجام گرفته، به بررسی اشعار غنایی مولانا در مثنوی پرداخته و جایگاه معرفتی اشعار مثنوی در مسیر تعلیم و تربیت و شناخت خدا و عالم را مورد

1.Kaya

بررسی قرار داده اند. که بر این اساس، سه ضلع عقل، نقل و عشق را اضلاع جدا ناشدنی مثلث و هرم معرفت دینی مولانا بیان نموده اند

پازوکی (۱۳۸۲) در پژوهشی با عنوان "مقدماتی در باره مبادی عرفانی هنر و زیبایی در اسلام؛ با اشاره به مثنوی معنوی" بیان می دارد که بخش اعظم مثنوی را شرح ظهور حُسن و زیبایی و بروز حُسن از یک طرف و شور و شوق عاشق حُسن از طرف دیگر و این که عاشق چه راه هایی را باید طی کند و از چه عقباتی باید بگذرد تا به دژ هوش ربای حُسن در انتهای مثنوی برسد در بر گرفته است. همچنین این زیبایی تنها در قلمرو هنرها مطرح نمی شود، بلکه مربوط به کل وجود افراد است که در آن آفریده ها و مخلوقات به عنوان مظاهر حسن آفریدگار هستند.

آصف نیا، حسینی و زروانی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان، "مولفه های روانشناسی مثبت در داستان های مثنوی و کاربرد آن در تربیت نوجوانان" بیان میکنند که مولفه هایی همچون؛ امید، خوش بینی، شادی، رضایت، فضایل اخلاقی، انعطاف پذیری، تشکر، مراقبه و معنا جویی در داستان ها و اشعار مثنوی، سبب شکوفایی و توسعه توانمندی های درونی و کسب فضایل اخلاقی می شود و این مولفه ها نوجوانان را قادر می سازد تا با ناملایمات، بحران ها و سایر رویدادهای نامطلوب زندگی کنار آمده، به سلامت جسمی و روانی دست یابند و به بهبود روابط فردی، خانوادگی و اجتماعی نایل گردند.

عبد رحیم^۱ (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان "رویکردهای تعلیمی و تربیتی در نگاه مولانا: به عنوان تفکری در جهت تلفیق"، به جستجوی رویکردهای آموزشی منعکس شده از جانب مولانا، عارف و شاعر مشهور مسلمان در جهت پرورش یک شخصیت متعادل و عالی از طریق تعلیم و تربیت می پردازد و نتیجه می گیرد، که بهره گیری از اندیشه های مولانا، اهمیتی والا برای تعلیم و تربیت امروزی که به دنبال کسب یک شناخت واقعی از آفریدگار هستی، انتقال عشق و زیبایی و مهربانی از طریق آموزش، ایجاد یک تعلیم و تربیت خوشایند و تأکید بر تجارب آموزشی دارد، می باشد. که با تکیه بر بهره گیری از این نور و روشنایی و تلفیق آن با روانشناسی تربیتی توسط

1. Abd Rahim

معلمان در کلاس های درس، می توانیم شاهد دست یابی به پیشرفت هایی بسیار در عرصه تعلیم و تربیت باشیم.

افروغ^۱ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان "مطالعه تطبیقی خودشناسی در دیدگاه مولانای پارسی و شانکارا اندیشمند دینی، فیلسوف و شاعر بزرگ هندی"، با بررسی اندیشه های مولانا در مثنوی معنوی، نگاه عمیق او را به حصول شناخت از خود که مقدمه کسب بینش عمیق نسبت به عالم هستی و گُنه و باطن آن می باشد نشان می دهد و دیدگاه شانکارا را که بر معرفت نفس و ارتباط روح انسانی با منشأ اصلی عالم هستی است مشابه مولانا می داند. که این معرفت و شناخت حاصل نمی گردد، مگر با ادراک زیبایی شناسانه و نگاه زیبایی شناسانه به عالم هستی و آفریده های آن.

علیخانی، براتعلی، رحمانی و دهباشی (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان "طراحی و اعتبار بخشی محیط برنامه های درسی مغز محور مبتنی بر زیبایی شناسی، به ارایه الگوی طراحی برنامه های درسی زیبایی شناسانه مغز محور پرداخته اند و پنج عنصر از نه عنصر برنامه درسی کلاین را ارایه کرده اند. که از جمله آن ها می توان توسعه نظم رشد شناختی زیبایی شناسانه در عنصر هدف؛ مبانی عصب شناسی یادگیری و لزوم ارتباط بین چشم و مغز در درک زیبایی در عنصر محتوا، استفاده از روش های خلاق در عنصر روش های یاددهی-یادگیری؛ محیط زیبایی شناسانه در عنصر محیط و ارزشابی خلاقانه سازگار با مغز در عنصر ارزشیابی را نام بُرد.

برقی و مبهوتی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان "ضرورت آموزش دانش زیبایی شناختی؛ جایگاه آن در برنامه درسی کتاب خوانداری پایه ی ششم ابتدایی" به بررسی ضرورت ها و جایگاه این مسأله مهم پرداخته. نتایج این پژوهش نشان می دهد با توجه به تأثیرات ژرف و عمیقی که زیبایی شناسی در زندگی انسان ها دارد باید در تمامی کتب درسی و به خصوص کتاب حاضر مورد توجه قرار بگیرد. چرا که باعث می شود تا اجابت و پذیرش تعلیم و تربیت از سوی متربی دلنشین تر، باورپذیر تر و پایرفتنی تر شود.

سجنانی، مایر و تیلبرگ^۲ (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان "حضور زیبایی شناختی: نقش هنرها در آموزش هنردرمانگران خلاق در کلاس های درس حضوری و آنلاین" به تشویق و حمایت از

1. Afroogh

2. Sajjani, Mayor & Tillberg

استراتژی‌هایی زیبایی شناسی همچون استفاده از رسانه های مختلف، انعطاف، خوش خلقی، تفکر نقادانه، تهییج و ترغیب به بحث و گفتگو و بهره گیری از محیط های چندحسی در کلاس های حضوری و مجازی تأکید دارند.

با بررسی و تحلیل پژوهش های انجام یافته در حیطه مثنوی معنوی و زیبایی شناسی برنامه درسی در آن، این نکته به دست می آید که این تحقیقات بیشتر به جنبه های کلی تعلیم و تربیت در مثنوی معنوی پرداخته اند و یا به مقایسه مثنوی معنوی و اندیشه مولانا در آن و تفاوت یا ارتباط این اندیشه با اندیشه سایر مکاتب جهان و یا دیگر بزرگان تعلیم و تربیت مبادرت ورزیده اند. برخی نیز تنها یک جنبه جزئی یا مساله خاص در مثنوی معنوی را مورد اشاره و مد نظر قرار داده اند و به سایر ابعاد آن نپرداخته اند. همچنین با بررسی پژوهش های انجام یافته در باره مثنوی معنوی در می یابیم که، زیبایی شناسی در برنامه درسی به گونه ای مستقیم و مشخص مورد بررسی و تدقیق قرار نگرفته و مطالب مورد اشاره هم معمولاً بسیار محدود هستند. این پژوهش ها همچنین، بیشتر از آن که به زیبایی شناسی در برنامه درسی و ابعاد آن پردازند، جنبه هایی محدود از ابعاد زیبایی شناختی را در لابه لای تحقیقات خود مورد اشاره قرار داده اند و گامی اساسی در این زمینه نموده اند.

سؤال پژوهش

مولفه های زیبایی شناسی برنامه درسی بر مبنای مثنوی معنوی کدامند؟

روش شناسی پژوهش

روش این پژوهش از حیث هدف، کاربردی و از لحاظ رویکرد، کیفی می باشد. که برای شناسایی مولفه های زیبایی شناسی برنامه درسی بر مبنای مثنوی، از روش تحلیل محتوای کیفی عرفی (استقرایی) استفاده گردیده است. تحلیل محتوای عرفی با هدف شرح یک پدیده در مطالعات به کار می رود و هنگامی مناسب است که نظریه های موجود یا ادبیات تحقیق در باره پدیده مورد مطالعه محدود باشد و مقوله های تحلیل از داده ها به دست می آیند و با شناور شدن در امواج داده ها به شناختی بدیع می رسند. بنابراین از طریق استقرا، مقوله ها از داده ها ظهور می یابند. باید گفت که در تحلیل محتوای عرفی بررسی داده ها با خواندن آن ها به صورت مکرر،

جهت رسیدن به یک درک کامل آغاز شده و با نوشتن تحلیل متن‌ها و ادامه آن تا ظهور رمزها و معانی، شباهت‌ها و تفاوت‌ها برای مقوله بندی موارد پیگیری می‌شود (ایمان و نوشادی، ۱۳۹۰).
 دنیس^۱ (۲۰۰۵) نیز بر کاربرد این روش در تحلیل کتب، روزنامه‌ها و مجلات، رسانه‌های پخش، عکس و فیلم و مشاهدات تأکید دارد. در تحلیل محتوای کیفی کلمات، جملات یا پاراگراف‌ها به عنوان واحد نمونه گیری و گدگذاری انتخاب می‌شوند (ژنگ و ویلموث^۲، ۲۰۰۹: ۳۱۰). فلذا در تحلیل پیش رو (مثنوی معنوی)، به جای کلمات، جملات یا پاراگراف‌ها، مفاهیم استخراجی از بیت‌ها به عنوان واحد نمونه گیری و گدگذاری انتخاب شدند. الو و کینگاس^۳ (۲۰۰۸) یکی از مهمترین و اصلی ترین اهداف تحلیل محتوای کیفی را کشف محتوای مکنون یا پنهان (latent) در تحقیقات بیان می‌دارند.

در این روش دو عنصر اصلی مطرحند: واحد تحلیل و مقوله تحلیل. واحد تحلیل کوچکترین جزء پیکره متن است که برای رسیدن به هدف تحقیق، اندازه گیری و شمارش می‌شود. واحد تحلیل اغلب می‌تواند در بردارنده کلمه، جمله، پاراگراف، عکس یا صفحه باشد. منظور از مقوله تحلیل این است که هنگامی که واحد تحلیل معین باشد، باید مشخص شود که واحدهای استخراج شده و شمارش شده چگونه دسته بندی می‌شوند. عناوین این دسته بندی‌ها، مقوله تحلیل را تشکیل می‌دهند. در نهایت واحدهای تحلیل بر اساس مقوله های تحلیل دسته بندی می‌شوند تا مراحل شمارش و تحلیل اطلاعات صورت بگیرد (منوچهری، ۱۴۰۰: ۱۹۶).

روش نمونه گیری در این پژوهش به صورت هدفمند انجام گردیده است. به این شکل که برای دستیابی به حداکثر داده های لازم در مسیر پژوهش، تمامی شش دفتر مثنوی معنوی با ۲۵۶۵۵ بیت، انتخاب شد و پس از بررسی و مطالعه همه جانبه جامع تمامی ابیات مثنوی به صورت کامل، ۱۵۰۵ بیت که شامل ۲۵۱ بیت از دفتر اول، ۱۷۷ بیت از دفتر دوم، ۱۹۱ بیت از دفتر سوم، ۳۰۳ بیت از دفتر چهارم، ۲۷۰ بیت از دفتر پنجم و ۳۱۳ بیت از دفتر ششم انتخاب و استخراج گردیدند. در مرحله ی بعد پس از خوانش دوباره بیت به بیت اشعار انتخابی، تفکر مداوم و غور در اشعار و داستان های مثنوی معنوی، نکات، رهنمودها، اشارات، مضامین، مکنونات و نکات موجود در دل

1. Denize

2. Zhang & Wildemuth

3. Elo & Kingas

آن را که حیطه ی شمول شان ، زیبایی شناختی را دربرمی گرفت انتخاب شد. در ادامه با بررسی دقیق تر، بیت هایی را که حاوی اطلاعات بیشتری در زمینه کار پژوهش بودند و ارتباط عمیق تری با ابعاد زیبایی شناسی مطروحه در عرصه تعلیم و تربیت و همچنین دیدگاه های بیان شده اساتید این حوزه داشتند، انتخاب گردید. که از جمله ویژگی های آن ها؛ رشد خلاقیت و ادراک حسّی نسبت به پدیده های جهان، شناخت و ارزشگذاری هوشمندانه و بیان ادراکات از راه های گوناگون، توانا نمودن افراد در انتقال تجارب انسانی خویش از راه معنادهی و بیان هنری، اظهار زیبایی واقعیات و آفرینش ظرافت هایی که به واسطه چشم ظاهری قابل دیدن نمی باشند، کسب نگاه عمیق و زیبا به جهان هستی و پدیده های آن، پرورش سواد هنری فراگیران، کثرت گرایی شناختی و توجه به هوش های چندگانه بودند. سپس ۱۵۰۵ بیت انتخابی دوباره مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت با مشورت و تأیید متخصصین و اساتید مربوطه و بهره گیری از نظرات و تجربیات آن ها ۳۲۰ بیت انتخاب گردید؛ که ۴۴ بیت از دفتر اول، ۳۸ بیت از دفتر دوم، ۳۹ بیت از دفتر سوم، ۶۱ بیت از دفتر چهارم، ۶۵ بیت از دفتر پنجم و ۷۳ بیت از دفتر ششم را در بر می گرفت و با توجه به این که واحد تحلیل در این پژوهش بیت بود، بیت های انتخابی با روش کدگذاری، مورد تدقیق، واکاوی، استخراج و انکشاف قرار داده شد و با حصول موارد مطروحه مستخرجه، عناصر و اجزایی را که به تشکیل شاکله و شالوده آن می انجامید استخراج و مشخص شد. سپس بر حسب های لازم برای آن ها در قالب کدهایی ارایه شد و در ادامه با مقوله بندی کدها و قرار دادن مقولات در ذیل تم های مناسب آن ها، ارتباطات و پیوندهای بین مقولات مشخص شد که از این طریق، مولفه های اصلی زیبایی شناسی برنامه درسی بر مبنای مثنوی معنوی مولوی شناسایی و استخراج گردید.

لازم به ذکر است که در این پژوهش در راستای اطمینان از روایی پژوهش از روش های بازبینی توسط همکاران، استفاده گردید. در این روش چگونگی فرایند تحلیل داده ها و همچنین نتایج کسب شده در اختیار متخصصان و همکارانی که در طول پژوهش همکاری داشتند قرار می گیرد تا در خصوص صحت و سقم فرایند پژوهش و همچنین نتایج کسب شده ابراز نظر نمایند. چنانچه آن ها از چگونگی فرایند پژوهش و نتایج به دست آمده رضایت داشته باشند می توان نسبت به روایی و تحلیل نتایج اطمینان حاصل نمود. براین اساس در این پژوهش چگونگی فرایند تحلیل

داده‌ها و نتایج به دست آمده در اختیار اساتید راهنما و مشاور و سه نفر از پژوهشگران همکار که با روش تحقیق کیفی آشنایی داشتند قرار گرفت و روایی فرایند تحلیل و نتایج به دست آمده تأیید گردید.

علاوه بر این برای حصول اطمینان از پایایی این بخش و به منظور اطمینان خاطر از دقیق بودن یافته‌ها از روش مایلس و هابرماس (۱۹۹۴) جهت پایایی ارزیاب‌ها استفاده شد. بر اساس فرمول زیر، در این روش درصد پایایی بین دو کدگذار (شاخص تکرارپذیری) به عنوان شاخص پایایی تحلیل به کار گرفته شد.

$$\text{درصد پایایی بین کدگذاران} = \frac{2 \times \text{توافقات تعداد}}{\text{تعداد کل کدها}}$$

در این بخش، برای کدگذاری متن کتب و پژوهش‌ها از یک کدگذار آشنا به کدگذاری و تحلیل محتوا، درخواست شد که هم زمان با پژوهشگر به کدگذاری تحقیق بپردازد. داده‌های حاصل از نتایج کدگذاری پژوهشگر و همکار، به همراه درصد پایایی بین دو کدگذار در جدول (۱) آمده است. همانطور که در این جدول مشاهده می‌شود تعداد کل کدها که پژوهشگر و همکار کدگذار ثبت کرده‌اند برابر ۷۱۹ و تعداد کل توافقات بین این کدها ۲۷۶ بود. همچنین پایایی به دست آمده بین کدگذاران با استفاده از فرمول ذکر شده برابر با ۰/۷۶ بود. بنابراین با توجه به اینکه این میزان پایایی بیشتر از شصت درصد بود فلذا درصد پایایی بین کدگذاران تأیید گردید.

جدول ۱. محاسبه پایایی بین کدگذاران

تعداد کل کدها	تعداد توافقات	پایایی بین دو کدگذار
۷۱۹	۲۷۶	۰/۷۶

در پایان جهت اعتباریابی نهایی مولفه‌های زیبایی شناختی استخراج شده از روش گروه‌های کانونی استفاده گردید. بدین صورت که چهار نفر از متخصصین امر به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند که مشخصات آنها در جدول (۲) آورده شده است. این افراد با مباحث برنامه درسی زیبایی شناسی و ادبیات به صورت تخصصی آشنا بودند و در این زمینه دارای مطالعه و تجربه بودند؛ بنابراین مولفه‌های استخراج شده در اختیار ۴ نفر از متخصصان برنامه درسی و ادبیات

فارسی (مولانا شناس) به صورت هدفمند قرار گرفته و دیدگاه آن‌ها در رابطه با مولفه های زیباشناختی برنامه درسی مبتنی بر مثنوی معنوی با عنایت به سوالات زیر مورد توجه قرار گرفت. نتایج مستخرجه از سوال های اعتبار یابی مولفه ها، موارد زیر را حاصل کرد. در ادامه به سوالات اعتباریابی و یافته های مستخرجه از پاسخ های صاحب نظران پرداخته شده است:

۱- آیا ویژگی ها و مصادیق شناسائی شده برای مولفه های زیبا شناختی برنامه درسی پیشنهاد شده از کفایت لازم برخوردار است، یا می توان مواردی به آن‌ها افزوده یا از آن‌ها کاست؟ در پاسخ به این سوال، سه نفر از مشارکت کنندگان، ویژگی های شناسایی شده را مناسب دانسته و یک نفر اظهار داشت که: « بهتر است برخی مصادیق با یکدیگر جمع شده و در قالب یک ویژگی کلی تر بیان شود.»

۲- آیا مقوله های اصلی با زیرمقوله های شناسایی شده انطباق و هماهنگی لازم را دارد؟ یا می توان مواردی به آن‌ها افزوده یا از آن‌ها کاست؟ در پاسخ به این سوال، متخصصان کلیه موارد را کافی و متناسب ارزیابی کردند.

۳- آیا مقوله های اصلی در ارتباط با عنصر زیباشناختی از ارتباط و هماهنگی مطلوبی برخوردار هستند؟ کلیه متخصصان با در نظر داشتن مختصات مقوله های اصلی، که دربرگیرنده عنصر زیباشناختی بود ارتباط و هماهنگی را مطلوب ارزیابی کردند.

۴- براساس دیدگاه و تجربه شما چه مولفه های دیگری را می توان در این چارچوب افزود؟ کلیه متخصصان مولفه های شناسایی شده را جامع و کافی دانستند اگر چه در برخی موارد اختلاف نظر داشتند اما در نهایت با بحث و گفتگو به توافق نهایی رسیدند و مولفه دیگری اضافه نگردید.

جدول ۱. مشخصات متخصصین گروه کانونی

ردیف	تخصص	مرتبۀ علمی
۱	برنامه درسی	استاد
۲	برنامه درسی	دانشیار
۳	برنامه درسی	دانشیار
۴	ادبیات فارسی	دانشیار

یافته‌های پژوهش

در مرحله‌ی کدگذاری، بعد از انتخاب بیت‌های مورد نظر، برای هر بیت کدهای اولیه (باز)، بر اساس معنای موجود در آن بیت که مرتبط با زیبایی‌شناسی و ارتباط آن با برنامه درسی و تعلیم و تربیت بود استخراج شد. در جدول (۲) نمونه‌هایی از کدگذاری اولیه (باز) بر مبنای بیت‌ها آورده شده است.

جدول ۲. کدهای اولیه بر مبنای بیت‌های انتخابی

ردیف	بیت	دفتر - شماره بیت	مفاهیم/کد باز
۱	محرم این هوش جز بی هوش نیست مر زبان را مشتری جز گوش نیست	اول / ۱۴	درک، تناسب
۲	جسم خاک از عشق بر افلاک شد کوه در رقص آمد و چالاک شد	اول / ۲۵	عشق، محبت
۳	علت عاشق ز علت‌ها جداست عشق اسطربلاب اسرار خداست	اول / ۱۱۰	عشق حقیقی
۴	این جهان کوه است و فعل ما ندا سوی ما آید نداها را صدا	اول / ۲۱۵	پیوستگی، تناسب
۵	عشق زنده در روان و در بصر هر دمی باشد ز غنچه تازه تر	اول / ۲۱۸	محبت، عشق
۶	وهم موسی با آن همه نور و هنر شد از آن محجوب، تو بی پر مهر	اول / ۲۳۷	فهم، ژرف نگری، بصیرت
۷	کار پاکان را قیاس از خود مگیر گر چه ماند در نیشن شیر و شیر	اول / ۲۶۳	دقیق بینی، کسب شناخت
۸	ای بسا اصحاب کهف اندر جهان پهلوی تو پیش تو هست این زمان	اول / ۴۰۵	معرفت‌شناسی، عمیق نگری
۹	هرچه ذوق طبع باشد چون گذشت بر نیارد همچو شوره ریع و کشت	اول / ۴۸۶	زمان‌شناسی، شناخت
۱۰	این جهان محدود و آن خود بی حد است نقش و صورت پیش آن معنی سد است	اول / ۵۲۶	کل نگری، وحدت
ردیف	بیت	دفتر - شماره بیت	مفاهیم/کد باز

جدول ۲. کدهای اولیه بر مبنای بیت های انتخابی

ردیف	بیت	دفتر - شماره بیت	مفاهیم/کد باز
۷۳	چون یکی حس در روش بگشاد بند ما بقی حس ها همه مُبدل شوند	دوم / ۳۳۴۰	هماهنگی، وحدت، ذوق
۷۴	جان نباشد جز خبر در آزمون هر که را افزون خبر، جانش فزون	دوم / ۳۳۲۶	آگاهی، بصیرت، شناخت
۷۵	انصتوا را گوش کن، خاموش باش چون زبان حق نگشتی گوش باش	دوم / ۳۴۵۶	سکوت، تفکر، تدبیر
۷۶	گفت راه اوسط ار چه حکمت است لیک اوسط نیز هم با نسبت است	دوم / ۳۵۳۱	نسبیت گرایی، انعطاف پذیری
۷۷	زانکه من زانديشه ها بگذشته ام خارج از اندیشه پویان گشته ام	دوم / ۳۵۳۲	شناخت تفاوت ها، نسبیت
۷۸	زانکه من زانديشه ها بگذشته ام خارج از اندیشه پویان گشته ام	دوم / ۳۵۵۷	سکوت، حقیقت شناسی
۷۹	دانه ی معنی بگیرد مرد عقل ننگرد پیمانہ را گر گشت نقل	دوم / ۳۶۲۳	معناجویی، عمیق نگری
۸۰	اختلاف خلق از نام افتاد چون به معنی رفت آرام افتاد	دوم / ۳۶۸۰	تفاوت فردی، کشف حقیقت
۸۱	آفرین بر عشق کلّ اوستاد صد هزاران ذره را داد اتحاد	دوم / ۳۷۲۷	محبت، عشق
۸۲	تو به تن حیوان، به جانی از ملک تا روی هم بر زمین هم بر فلک	دوم / ۳۷۷۶	کمال گرایی، کمال طلبی
ردیف	بیت	دفتر - شماره بیت	مفاهیم/کد باز
۱۱۱	چون در این دل برق مهر دوست جست اندر آن دل، دوستی می دان که هست	سوم / ۴۳۹۵	محبت، جذابیت، مودت
۱۱۲	پس زمین و چرخ را دان هوشمند چونکه کار هوشمندان می کنند	سوم / ۴۴۱۱	کشف و شهود، جهان بینی
۱۱۳	میل هر جزوی به جزوی هم نهاد ز اتحاد هر دو تولیدی زهد	سوم / ۴۴۱۶	کلیت گرایی، بهم پیوستگی

جدول ۲. کدهای اولیه بر مبنای بیت های انتخابی

ردیف	بیت	دفتر - شماره بیت	مفاهیم/کد باز
۱۱۴	حاصل آن که هر که او طالب بُود جان مطلوبش در او راغب بود	سوم/ ۴۴۴۲	علم جویی، انگیزش
۱۱۵	قرب نی بالا، نه پستی رفتن است قرب حق، از حبس هستی رستن است	سوم/ ۴۴۱۴	تعادل، بصیرت، کمال
۱۱۶	بنگرم در غوره می بینم نهران بنگرم در نیست، شی بینم عیان	سوم/ ۴۵۴۱	تعمق، شهود، شناخت اصیل
۱۱۷	کار آن کار است ای مشتاق مست کاندر آن کار از رسد مرگت خوش است	سوم/ ۴۶۰۸	علاقه، شوق، انگیزه
۱۱۸	جان نامحرم نبیند روی دوست جز همان جان، کاصل او از کوی اوست	سوم/ ۴۶۸۰	حقیقت نگری، تأمل، درک
۱۱۹	پرتو ساقی است کاندر شیره رفت شیره بر جوشید و رقصان گشت و زفت	سوم/ ۴۷۴۶	شهود، کشف، معرفت
۱۲۰	گر نداری بُو، ز جان رو شناس رو دماغی دست آور، بو شناس	سوم/ ۴۷۷۷	حساسیت، مساله جویی
۱۲۱	جمله عالم شرق و غرب آن نور یافت تا تو در چاهی، نخواهد بر تو تافت	سوم/ ۴۷۹۸	بینش، دانایی، حقیقت جویی
ردیف	بیت	دفتر - شماره بیت	مفاهیم/کد باز
۱۵۰	صد هزاران گوش اگر صف بر زنند جمله محتاجان چشم روشنند	چهارم/ ۲۰۱۹	صیرت، حساسیت
۱۵۱	پیش بینایان خبر گفتن خطاست کان دلیل غفلت و نقصان ماست	چهارم/ ۲۰۷۱	ذوق، خبرگی، هوشیاری
۱۵۲	گفت موتوا کلکم من قبل ان یأتی الموت تموتوا بالفتن	چهارم/ ۲۲۷۲	شناخت، نوشدن، تحول جویی
۱۵۳	ضبط و درک و حافظی و یادداشت عقل را باشد که عقل آن را فراشت	چهارم/ ۲۲۹۳	درک، دانش جویی
۱۵۴	بی محک پیدا نگردد وهم و عقل هر دو را سوی محک کن زود نقل	چهارم/ ۲۳۰۳	نقد، تحلیل، هوشمندی

جدول ۲. کدهای اولیه بر مبنای بیت های انتخابی

ردیف	بیت	دفتر - شماره بیت	مفاهیم/کد باز
۱۵۵	وی بسا کس رفته تُرکستان و چین او ندیده هیچ جز مکر و کمین	چهارم/ ۲۳۷۳	چندبعدی بودن، بصیرت
۱۵۶	هر زمان مُبدل شود چون نقش جان نو به نو بیند جهانی در عیان	چهارم/ ۲۳۸۲	بالاروندگی، کمال، تحول، شهود
۱۵۷	این زمین را گر نبودی چشم جان از چه قارون را فرو خورد آن چنان؟	چهارم/ ۲۴۱۷	معرفت، هستی شناسی
۱۵۸	ای خرد برکش تو پر و بال ها سوره بر خوان زلزلت زلزالها	چهارم/ ۲۴۲۰	دانایی، شهود، سیروسلوک
۱۵۹	صیقل عقلت بدان دادست حق که بدو روشن شود دل را ورق	چهارم/ ۲۴۷۵	تفکر، تحلیل، اکتشاف
۱۶۰	چون که با کودک سر و کارت فتاد هم زبان کودکان باید گشاد	چهارم/ ۲۵۷۷	توازن، انعطاف
ردیف	بیت	دفتر - شماره بیت	مفاهیم/کد باز
۱۸۳	فعل و قول آمد گواهان ضمیر زین دو بر باطن تو استدلال گیر	پنجم/ ۲۳۶	چندبعدی بودن، جامع نگری
۱۸۴	قبله ی جان را چو پنهان کرده اند هر کسی رو جانبی آورده اند	پنجم/ ۳۲۸	جستجوگری، تنوع
۱۸۵	عشق می گوید به گوشم پست پست صید بودن خوشتر از صیادی است	پنجم/ ۴۱۱	عشق، دوستی
۱۸۶	طبع مسکینت مجصص (گچ کاری شده) از هنر همچو نخل موم بی برگ و ثمر	پنجم/ ۴۱۹	هنرجویی
۱۸۷	این تفاوت عقل ها را نیک دان در مراتب از زمین تا آسمان	پنجم/ ۴۵۹	تفاوت فردی، سوادچنگانه
۱۸۸	دی شوی، بینی تو اخراج بهار لیل گردی، بینی ایلاج نهار	پنجم/ ۵۵۲	انعطاف، کمال طلبی، آزادگی
۱۸۹	فکرت بد، ناخن پر زهر دان می خراشد در تعمق روی جان	پنجم/ ۵۵۷	خوش بینی، نیکو نگری

جدول ۲. کدهای اولیه بر مبنای بیت های انتخابی

ردیف	بیت	دفتر - شماره بیت	مفاهیم/کد باز
۱۹۰	جز به ضد، ضد را همی نتوان شناخت چون ببیند زخم بشناسد نواخت	پنجم / ۵۹۹	بصیرت، معرفت
۱۹۱	کامتحان را شرط باشد اختیار اختیاری نبودت بی اقتدار	پنجم / ۶۲۵	حریت، توجه به توانایی
۱۹۲	هر خیالی را خیالی می خورد فکر آن، فکری دگر را می چرد	پنجم / ۷۲۹	اکتشاف، دریافت مفهوم
۱۹۳	دیده ی دل کاو به گردون بنگریست دید کاینجا هر دمی میناگریست	پنجم / ۷۸۷	شهود، همه سو نگری
ردیف	بیت	دفتر - شماره بیت	مفاهیم/کد باز
۳۰۵	دید خود مگذار از دید خسان که به مُردارت کشند این کرکسان	ششم / ۳۴۸۸	حقیقت نگری، عمیق نگری
۳۰۶	چون بجوشد از درون چشمه ی ستنی (عالی و بلند) ز استراق چشمه ها گردی غنی	ششم / ۳۵۹۷	خلاقیت، ابتکار
۳۰۷	آن که عاشق نیست، او در آب در صورت خود بیند ای صاحب بصر	ششم / ۳۶۴۳	عشق، عدم سطحی نگری
۳۰۸	دیو اگر عاشق شود هم گوی بُرد جبرئیلی گشت و آن دیوی بمرد	ششم / ۳۶۴۷	عشق، انگیزه، میل قلبی
۳۰۹	بی نهایت کیش ها و پیشه ها جمله ظل صورت اندیشه ها	ششم / ۳۷۲۷	تنوع، تفاوت اندیشه
۳۱۰	مدرسه و تعلیق و صورت های وی چون به دانش متصل شد گشت طی	ششم / ۳۷۳۵	علم جوی، طلبگی علم
۳۱۱	چشم بینا بهتر از سیصد عَصا چشم بشناسد گُهر را از حَصا	ششم / ۳۷۸۴	بینایی، تیزبینی
۳۱۲	چون قلاووزی صبرت پَر شود جان به اوج عرش و کُرسی بر شود	ششم / ۳۹۷۷	تحول گرایی، کمال طلبی
۳۱۳	آن زلیخا از سپندان تا به عود نام جمله ی چیز یوسف کرده بود	ششم / ۴۰۲۰	عشق، محبت، علاقه

جدول ۲. کدهای اولیه بر مبنای بیت های انتخابی

ردیف	بیت	دفتر - شماره بیت	مفاهیم/کد باز
۳۱۴	آن که نشناسد نقاب از روی یار عابد الشمس است، دست از وی بدار	ششم / ۴۰۴۴	عدم سطحی نگری
۳۱۵	یا مظفر، یا مظفر جوی باش یا نظر ور یا نظروَر جوی باش	ششم / ۴۰۷۵	طالب مدام، پویایی
۳۱۶	عشق ارزد صد چو خرقه ی کالبد که حیاتی دارد و حس و خرد	ششم / ۴۴۱۸	عشق، جوینده حقیقی
۳۱۷	دام را بدران بسوزان دانه را باز کن درهای نو این خانه را	ششم / ۴۶۵۷	تحول گرایی، نوجویی
۳۱۸	هندو و قفچاق و رومی و حبش جمله یک رنگ اند اندر گور خوش	ششم / ۴۷۰۸	کلی نگری، وحدت
۳۱۹	رنگ صدق و رنگ تقوی و یقین تا ابد باقی بُود بر عابدین	ششم / ۴۷۱۱	صداقت، یقین
۳۲۰	جسم ظاهر عاقبت هم رفتنی است تا ابد معنی بخواد شاد زیست	ششم / ۴۸۷۲	معناجویی، فهم حقیقت

کد گذاری محوری

پس از کد گذاری اولیه که شامل ۷۱۹ کد بود، در مرحله کد گذاری محوری کدهای مشابه حذف گردیدند و جهت دسته بندی طبقات در این مرحله کدهای اولیه مرتبط باهم در یک طبقه یا مقوله قرار داده شدند. این فرآیند همراه با نمونه ای از کد گذاری محوری در جدول (۳) ارائه شده است.

جدول ۳. کد گذاری محوری

کد گذاری محوری	مفاهیم/کدهای باز
خودآگاهی	معنی شناسی - سیر و سلوک - خشوع - شناخت بی واسطه - سامع بودن - اعجاب
بصیرت	دقیق بینی - عمیق نگری - شناسایی - تأمل - هوشمندی
تقارن	آرایه - نیکویی - همسانی
محبت	جذبه - قدر شناسی - دوستی - طلب - یکرنگی
حقیقت جویی	عدم تنگ نظری - سعه صدر - عدم جزمیت
ذوق	نازک بینی - شور - خیال - جنبش
وحدت اجزا	پیوستگی - تلفیق - همه سو نگری
تعالی جویی	کمال طلبی - نوشدن - سلوک
تنوع فرهنگی	انعطاف پذیری - تفاوت های فردی - چند بعدی نگری
تبیین	تیزبینی - نقد - روشنگری - تحلیل

کدگذاری گزینشی

پس از انجام کدگذاری محوری و استخراج ۴۰ مقوله فرعی، این مقوله ها در قالب ۱۰ مقوله اصلی یا مولفه نهایی کدگذاری و طبقه بندی گردیدند که در جدول (۴) آورده شده اند.

جدول ۴. مقوله‌های اصلی در مرحله ی کدگذاری گزینشی

مقوله اصلی	مقولات فرعی
خودشناسی	خودآگاهی
	معرفت طیبی
	معنی نگری
	اندیشه ورزی
ژرف نگری	بصیرت
	تعمق
	آگاهی
	بینایی
تناسب	تقارن
	خُسن
	هم آرایی
	تعادل
عشق	مهر
	تواضع
	انسانیت
	محبت
حریت	عدم تنگ نظری
	حقیقت جویی
	عدم جزمیت
	وسعت نظر
	جوشش

جدول ۴. مقوله های اصلی در مرحله ی کدگذاری گزینشی

مقوله اصلی	مقولات فرعی
ابتکار	خلاقیت
	ذوق
	نوجویی
کل نگری	انسجام
	وحدت اجزا
	تلفیق
	بهم پیوستگی
کمال جویی	پویایی
	کرامت انسانی
	بالندگی
	تعالی جویی
احترام به تفاوت ها	انعطاف پذیری
	چندبعدی نگری
	تنوع فرهنگی
	تفکر چندگانه
نقادی	تبیین
	نکته سنجی
	حساسیت به امور
	روشنگری

مدل برآمده از مولفه های زیبایی شناسی

پس از بررسی های انجام شده و احصای مولفه های نهایی، مدل برنامه درسی زیبایی شناسی برآمده از مثنوی معنوی در شکل شماره (۱) به صورت زیر عرضه می گردد.

شکل ۱. مولفه‌های زیبایی‌شناختی برنامه درسی بر مبنای مثنوی معنوی

تبیین و توصیف مولفه‌ها

خودشناسی: مولفه یکی از عوامل مهم دست‌یابی به اهداف تربیتی و برنامه‌های درسی می‌باشد. از طریق خودشناسی است که فرد قادر به شناخت و انتخاب مسیر صحیح زندگی خود، برقراری روابط سالم با دیگران، آگاهی از محدودیت‌های گوناگون خویش و شناخت سرمایه‌های وجودی خود می‌گردد و در جهت بهبود، اصلاح، ترمیم و ارتقای آن‌ها و همچنین کسب رضایت درونی و بیرونی از خویش تلاش می‌نماید. در نزد مولانا، خودشناسی عطیه‌ایست بی‌نظیر که سبب تکامل انسان در رسیدن به سعادت حقیقی گشته و برای فراگیر و سالک مسیر عاملی جهت رسیدن به شناخت از آفریدگار هستی می‌شود. به این واسطه نور معرفت و ایمان بر جسم و جان او تابیدن گرفته و از قیود نفسانی و ظلمات نادانی رهایی می‌یابد. از جمله اشعاری که در این حیطه می‌توان به آن اشاره نمود:

آفتی نبود بتر از ناشناخت
تو بر یار و ندانی عشق باخت (دفتر سوم / ۳۷۸۱)
شو غذا و قوت اندیشه‌ها
شیر بودی، شیر شو در بیشه‌ها (د. سوم / ۴۱۸۱)
نور جستم خود بدیدم نور نور
حور جستم خود بدیدم رشک حور (د. ششم / ۱۰۸۶)

ژرف نگری: گذار از سطحی نگری و توجه و دقت به عمق قضایا یکی از نکات حایز اهمیت در زیبایی شناسی می باشد. ژرف نگری نگاه ها را از امور فرعی و ظواهر به حقیقت و کُنه امور متوجه نموده و آن چه را که لازمه ی شناخت است به ما می نمایاند. به علاوه طرح مسایل و تفکر درباره آن ها را به سمت عمق قضایا هدایت کرده و با برانگیختن تردیدهای منطقی، کنجکاوی، ارایه دید وسیع به امور و اندیشه ورزی متفکرانه، نگاه ها را متوجه واقعیت های اصیل و اساسی می نماید. انسان ژرف نگر، تفکر سطحی درباره مسایل را به کناری نهاده و تمامی عوامل دخیل در یادگیری را به توانمندی در جهت درک حقایق امور و گذر از معرفت سطحی جهان فرا می خواند. در نزد مولانا، ژرف نگری گستره ای فراتر از درک محدود و حواس ظاهری را در بر می گیرد، که از مسیر کشف و شهود در امور عالم حاصل شده و انسان را به تدبر حقیقی در زمینه حقایق امور فرا خوانده، او را از جزوی نگری قشری برحذر داشته و به بصیرت و آگاهی راهنمایی می کند. ابیات زیر از جمله ابیاتی هستند که در حیطه ژرف نگری بیان می گردند:

تو نبینی برگ ها را کف زدن   گوش دل باید، نه این گوش بدن (د. سوم / ۱۰۰)
سَمع شو یکبارگی تو گوش وار   تا ز حلقه ی لعل یابی گوش وار (د. پنجم / ۲۰۴۳)

تناسب: صفت تناسب را می توان حاکم بر تمامی اجزا و اکناف عالم و بخش های مختلف آن دانست. دقت در این مولفه زیبایی شناسانه، عظمت خالق هستی و آفریده های او را به انسان نشان می دهد. بر مبنای این اصل مهم در تعلیم و تربیت باید دقت شود که فعالیت های آموزش دهندگان با میزان توانایی های اجتماعی، ذهنی، روحی، شخصیتی و فردی فراگیران همسو باشد. از سویی در تدوین و به کارگیری عناصر برنامه درسی تعادل و هم آرایی لازم برقرار باشد. تناسب را به عنوان یکی از مولفه های اصلی زیبایی شناسی می توان در اشعار زیر ملاحظه نمود:

ذوق جنس از جنس خود باشد یقین   ذوق جزو از کل خود باشد بین (د. اول / ۸۹۰)
آب جو نسبت به اُشتر هست کم   لیک باشد موش را آن همچو یم (د. دوم / ۳۵۳۲)
جنس ها با جنس ها آمیخته   زین تجانس زینتی انگیخته (د. دوم / ۲۸۱)
ای فعان از یار نا جنس ای فغان   همنشین نیک جوید ای مهان (د. ششم / ۲۹۴۹)

عشق: عشق را می توان سبب حرکت اجزای عالم هستی و عامل امید بخش در مسیر زندگی او دانست. در عرفان عشق به معرفت قلبی تفسیر می گردد، که از راه شهود و کشف به دست می آید

و یکی از مهم ترین مسیرهای معرفت آفریدگار عالم می باشد که سبب تهذیب و پاکیزگی وجود انسان می گردد. عشق یکی از لوازم اصلی شناخت زیبایی های عالم و حصول زیبایی شناسی حقیقی محسوب می گردد. مولفه عشق در تعلیم و تربیت زیبایی شناختی اساسی ترین نیاز برای نیل به موفقیت محسوب می گردد. عشق و محبت دلگرمی و امنیت درونی را برای فراگیران مهیا نموده و آن ها را در مسیر پیش رو دلگرم می نماید. همچنین اعتماد به نفس فراگیران را تقویت نموده و رشد شناختی آن ها را سبب می شود. از دیگر سو، نگاه زیبا و همراه با مهر را نسبت به آفریده های هستی و جزء جزء عناصر آن ایجاد می نماید. عشق و محبت در مکتب فکری مولانا (مثنوی معنوی)، به سان خون در رگ های هستی جاری است و بدون آن هیچ جنبش و جوششی در کار عالم پدیدار نمی گردد و این اکسیر بی مانند است که چونان دریایی بی کران در تلاطم است و شناگرانی عاشق پیشه را می طلبد تا در آن غور نموده و گوهرهای حقیقی معرفت را که شناخت عالم هستی و حقایق آن است کشف و ضبط نمایند. مولفه عشق در آیات زیر به عنوان نمونه بیان گردیده است:

جسم خاک از عشق بر افلاک شد   کوه در رقص آمد و چالاک شد (د.اول / ۲۵)
دیو اگر عاشق شود هم گوی بُرد   جبرئیلی گشت و آن دیوی بمرد (د.ششم / ۳۶۴۷)

حریت: مولفه حریت را می توان رهایی از قیود و محدودیت هایی دانست که بر روح و جان انسان چنگ انداخته اند و او را احاطه نموده اند و از طی طریق و شناخت حقیقی دور نموده اند. حریت با تسلط انسان بر خویشتن خویش حاصل می شود و علاوه بر رها شدن از قید نفسانیات، تنگ نظری ها و تعصبات بی جهت، حرکت در مسیر کامل شدن و بهتر شدن و فاصله گرفتن از هر چیزی است که به جز حقیقت محض و پروردگار عالم باشد. در بیان مولانا حریت دارای جایگاهی عظیم و مقامی سترگ است و انسانی که این مهم را کسب کرده باشد به ساحت خردمندی نایل شده است و از انواع گرفتاری های نفس و دل بستگی های ناپایدار به در آمده و در وادی رستن و تکامل گام برداشته است و رشد و بالندگی لازم در میادین زندگی دست یازیده است. تربیت انسان هایی آزاده و عدالت خواه که از اهداف مهم برنامه های درسی می باشد در سایه بهره گیری و توجه به مولفه حریت قابل تحقق و اجرا خواهد بود. مولفه حریت در آیات زیر به عنوان نمونه مورد اشاره قرار گرفته است:

روح‌هایی کز قفس‌ها رسته‌اند
تو نه این باشی نه آن در ذات خویش
انیبای ره بر شایسته‌اند (د. اول / ۱۵۴۳)
ای فزون از وهم‌ها وز بیش، بیش (د. دوم / ۵۵)

نقادی: نقادی به عنوان یکی از مولفه‌های زیبایی‌شناختی سبب پویایی فزاینده چرخه‌ی تعلیم و تربیت گشته، فرد را به سمت تفکر عمیق و نکته‌سنجی نسبت به امور مختلف هدایت می‌نماید و با تأکید بر اهمیت اندیشه و تعقل در امور مختلف، از تقلید صرف بدون اندیشه جلوگیری می‌کند. نقادی به مثابه یک مهارت پایه‌ای جهت حضوری فعال و زنده در صحنه‌های مختلف زندگی و اجتماعی یک مسأله حتمی و مورد نیاز می‌باشد، که با تیزبینی و دقت‌بینی همراه است. فرد نقاد با جهان و پدیده‌های آن به صورت اندیشمندانه برخورد کرده، روابط بین پدیده‌ها را با دقت می‌نگرد. داشتن تفکر نقادانه ضرورتی است همیشگی که در برنامه‌های درسی و مجموعه تعلیم و تربیت به دانش‌آموزان قابلیت‌های مواجهه‌ی اندیشمندانه با مسایل مختلف، داشتن ذهنی باز و حساس به امور گوناگون را می‌آموزد. در مثنوی مولوی نقادی به صورت گوش‌دادن متفکرانه به امور، تجزیه و تحلیل آن‌ها و بررسی مسیرهای گوناگون در جهت مواجهه با آن‌ها نگرینده شده است. نقادی مولانا با جستجوی اندیشمندانه شروع می‌شود و خرد و خردورزی یاری‌گر شناخت مسأله یا پدیده مورد نظر می‌گردد. در تعلیم و تربیت او نقادی جهت تشخیص سره از ناسره، صحیح از غلط و حق از باطل به استمداد گرفته می‌شود. نمونه‌هایی از ایات مرتبط با نقادی در اینجا بیان می‌گردند:

همچنین هر جزو عالم می‌شمر
تا می‌یابی منزّه ز اختلاط (د. چهارم / ۲۶۹۴)
اول و آخر در آرش در نظر (د. چهارم / ۱۶۱۳)
هر دو را سوی محک کن زود نقل (د. چهارم / ۲۳۰۳)
می‌شناسا، هین بچش با احتیاط
بی محک پیدا نگردهد وهم و عقل

احترام به تفاوت‌ها: یکی از مهمترین راه‌های ارتقا و نگهداری روابط انسانی در محیط‌های مختلف و به خصوص محیط‌های اجتماعی، این است که باورهای گوناگون، فرهنگ‌های مختلف، هنجارها، رسوم و اعتقادات دیگران را به دیده احترام بنگریم. دید زیبایی‌شناسانه به تفاوت‌ها، همیشه با احترام همراه است. احترام به تفاوت‌ها سبب می‌شود که احساسات و عقاید دیگران را مورد توجه قرار داده، تفاوت‌ها را ارج نهمیم و خود را به جای آن‌ها قرار دهیم. آموزش احترام به تفاوت‌ها در برنامه‌های درسی شرایطی را فراهم می‌نماید که فرهنگ، آداب، رسوم و

انگاره های فردی و قومی مورد پذیرش قرار بگیرد و فراگیران علاوه بر آشنایی با سبک ها و شیوه های مختلف زندگی در جامعه، به درکی مثبت از دیگر انسان ها و چگونگی تعامل با ایشان برسند. از سویی دیگر ارتباطات میان فرهنگی تقویت شده، دانش فراگیران در باره تنوع فرهنگی در جامعه افزایش یافته، تعهد و احساس مسوولیت نسبت به دیگران، پذیرش تفاوت های آن ها از لحاظ شکل ظاهری، استعداد و هوش به آسانی صورت بگیرد و حس اعتماد، همراهی، تحمل عقاید متنوع، همزیستی همراه با آرامش و بهبود رشد اجتماعی و فردی حاصل شود. مولانا با نگاهی عمیق به جایگاه انسان و مراتب و منزلت او در نظام هستی، به تفاوت انسان ها با یکدیگر از لحاظ زیستی، روانی، فرهنگی و ... تأکید داشته و آن ها را شایسته احترام می داند. فلذا باید این تفاوت ها شناخته شوند و به آن ها ارج نهاده شود. ابیات مورد اشاره زیر به عنوان نمونه هایی از مولفه احترام به تفاوت ها و تفاوت های فردی آمده اند:

کودکان گر چه به یک مکتب روند در سبق هریک ز یک بالاترند (د.چهارم/ ۲۰۱۷)
 چون که با کودک سر و کارت فتاد هم زبان کودکان باید گشاد (د.چهارم/ ۲۵۷۷)
 این تفاوت عقل ها را نیک دان در مراتب از زمین تا آسمان (د.پنجم/ ۴۵۹)
 هر گره را نردبانی دیگرست هر روش را آسمانی دیگرست (د.پنجم/ ۲۵۵۶)

کمال جویی: مولفه کمال جویی میلی اصیل می باشد که در انسان وجود دارد و رسیدن او به جایگاه واقعی و حقیقی اش در گرو میزان به ظهور رساندن این مهم می باشد. انسان مظهر تمامی کمالات و صفات خداوندی است که در مسیرش حرکتی تکاملی را طی می نماید، تا به حقیقت وجودی خویش رسیده، معرفت عالم هستی و آفریده های خالق جهان هستی را کشف نماید. کمال جویی یکی از منابع محرکه زیبایی شناختی و پایه و مبنای ایجاد خلاقیت های هنری و آفرینش آثار گران قدری بوده است. نظر به این که تمامی افراد بشر در جستجوی تکامل و رشد در جهات مختلف هستند، فلذا تربیت سالم، روشنگر مصادیق کمال جویی می گردد و راه تکامل در این مسیر را هموار می نماید. مولانا با تکیه بر کمال جویی جایگاه رفیع انسان را در مسیر کامل شدن به عنوان اشرف مخلوقات مورد اشراف قرار می دهد. او انسان را نسخه کاملی از همه ی عالم می داند که جامع جمیع مراتب هستی و سرچشمه ی تمامی صفات الهی می باشد و باید با تلاش و کوشش در مسیر کامل شدن و جستجوی آن قدم بردارد. کمال جویی در تعلیم و تربیت و برنامه

درسی و حتی تعالیم مکاتب مختلف، آرمانی اساسی بوده و عالی ترین درجات انسانی در گرو دستیابی و رسیدن انسان به آن است. ابیات زیر نمونه هایی از مولفه کمال جویی می باشند:

تو به تن حیوان، به جانی از ملک
تا روی هم بر زمین هم بر فلک (د.دوم/ ۳۷۷۶)

هر زمان مُبدَل شود چون نقش جان
نو به نو بیند جهانی در عیان (د.چهارم/ ۲۳۸۲)

کل نگری: کل نگری مسیری از تفکر است که بیان می دارد تعیین و شناخت خصیصه های مرتبط با یک مسأله، تنها از راه تفحص در اجزای آن امکان پذیر نمی باشد. نگاه کل نگرانه به امور نگاهی عمیق و همراه با شناخت است که همه اجزای هستی را در ارتباط با یکدیگر و به صورت یک کل پیوسته می بیند که به سوی منبعی واحد در حرکت می باشند. آموزش کل نگر با تکیه بر کلیت انسان، به عواملی همچون غایت هستی و معنویت پرداخته و بر شناخت اصیل ارزش های اخلاقی و معنوی تاکید می نماید. درک زیبایی شناسانه مسایل با بهره گیری از کل نگری، به درک روابط آن ها با کل بزرگ تر انجامیده و به شناخت بهتر فرد از خود در رابطه ی با دیگران و رشد و هماهنگی آن می انجامد. همچنین تلاش مستمر فرد را برای شناخت وقایع و تجارب اصیل و زیبایی های حاکم بر روابط میان پدیده ها دو چندان می کند. از دید مولانا درک کثرت عالم هستی تنها در سایه ی وحدت واقع می شود و راه فهم حقیقی و دریافت کُنه قضایای عالم هستی به وسیله کل نگری قابل حصول می باشد. استلزامی که با تکیه بر آن می توان تفاوت ها را از میان برداشت و به نقطه ی وحدت نزدیک شد. در عرصه تعلیم و تربیت و برنامه درسی، مولفه کل نگری با ایجاد یک محیط شاد، پویا، همراه با بصیرت و فهم عمیق، منجر به پرورش فراگیران در ابعاد گوناگون روانی، جسمی، معنوی، اجتماعی، فرهنگی و... می شود. مولفه کل نگری را می توان در ابیات زیر مورد ملاحظه قرار داد:

جزو از کل قطع شد بیکار شد
عضو از تن قطع شد، مردار شد (د.سوم/ ۱۹۳۶)

آن که او بنظر بنورالله بُود
هم ز مرغ و هم ز مور آگه بُود (د.ششم/ ۱۱۴۱)

جمله تصویرات عکس آب جوست
چون بمالی چشم خود، خود جمله اوست (د.ششم/ ۳۱۸۲)

ابتکار: مولفه ابتکار یکی از نیازهای عالی انسان است که در زوایای مختلف زندگی او مورد نیاز است. با بهره گیری از این توانایی می توان به ترکیب ایده های مختلف و منحصر به فرد پرداخت. همچنین میان پدیده هایی که به صورت معمولی با هم ارتباطی ندارند رابطه ایجاد نمود

و حتی الگوهای مکنون موجود در موضوعات مختلف را فهمید و کشف نمود. آموزش زیبایی شناختی می تواند به سان یک چرخه ی فعال، ابتکار را به منصفی ظهور برساند و ذوق و خلاقیت های فراگیران را توسعه دهد. ابتکار در برنامه های درسی سبب می شود که بتوانیم راهکارهای تازه و مختلف را برای مسایل پیش رو بیافرینیم. در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر گسترش و تعمیق فرهنگ نوآوری، پرورش تربیت یافتگانی که با بهره گیری از قدرت تخیل توانمندی های لازم را در خلق آثار فرهنگی و هنری به دست آورند. همچنین در سند برنامه درسی ملی وجود برنامه های درسی که زمینه لازم را برای توسعه ی روحیه خلاقیت، نوآوری و پرسشگری فراهم آورد مورد تأکید قرار گرفته است و بر ایجاد شرایط لازم برای حل مسأله، پرورش ذوق، قوه ی خیال و خلاقیت توجه فراوان گردیده است، که همه این ها در سایه توجه به مولفه ابتکار به عنوان یک اصل اساسی در برنامه های درسی و تربیتی قابل حصول است و ظهور و بروز است. مولانا در مثنوی ابتکار را دارای شأنی رفیع در نظر آورده و آن را به توان ایجاد مسیرهای نو و تازه در جهت حل معضلات و مسایل مهم زندگی انسان بیان داشته است. در ابیات زیر نمونه هایی از مولفه ابتکار آورده شده اند:

آدمی را فریبی هست از خیال
چون بجوشد از درون چشمه ی سنی (عالی و بلند)

گر خیالاتش بود صاحب کمال (د.دوم/ ۵۹۴)
ز استراق چشمه ها گردی غنی (د.ششم/ ۳۵۹۷)

نتیجه گیری

نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن است که مبحث زیبایی شناسی در جای جای مثنوی به شکلی عمیق و با ظرافت تمام مورد توجه قرار گرفته است. این نگاه به خصوص هنگامی که خصیصه ها و ویژگی های برنامه درسی زیبایی شناسی مورد بررسی و کنکاش قرار داده شد به شکلی بسیار شیوا نمود پیدا کرده است و توانسته است با بهره گیری از فرهنگ اسلامی- ایرانی که در جای جای مثنوی قابل مشاهده است، نمایی کامل را در این عرصه عرضه نماید.

برنامه درسی زیبایی شناختی بر پایه ی مولفه های بدست آمده از مثنوی معنوی برنامه ایست تمام عیار که می تواند تمامی اهداف مد نظر از وجود چنین برنامه ای را که در تعلیم و تربیت ما از آن انتظار می رود برآورد نماید و چارچوب های یک برنامه درسی بومی زیبایی شناختی را با

تمامی ویژگی های مورد انتظار آن برآورد نماید. این برنامه که مولفه های مستخرجه آن شامل خودشناسی، ژرف نگری، تناسب، عشق، حریت، نقادی، احترام به تفاوت ها، کمال جویی، کل نگری و ابتکار می باشد نه تنها با اهداف مد نظر از داشته های فرهنگی و تعلیمی و تربیتی ما که نشأت گرفته از ریشه های ایرانی-اسلامی است سازگار می باشد، بلکه اجرا و کاربرد آن در برنامه درسی به شکلی علمی و عملی انجام پذیر است.

برنامه درسی زیبایی شناسی بر آمده از مثنوی معنوی با تکیه بر خودشناسی فراگیران، به شناخت قابلیت ها و ظرفیت های درونی و بیرونی خویش هدایت نموده و افراد را به شناخت سرمایه های وجودی خویش فراخوانده تا به توانایی های عظیم خویش آگاه شوند. ژرف نگری مورد تأکید در مثنوی معنوی، فراگیر را به کشف و کنکاش در قضایای جهان دعوت نموده و آن ها را از سطحی نگری و جزوی نگری در امور مختلف برحذر می دارد.

بر پایه اصل تناسب، باید به رعایت تعادل و همخوانی در امور گوناگون بین عناصر برنامه درسی با ویژگی های افراد مورد توجه، و تدقیق قرار گیرد و از افراط و تفریط در عرضه برنامه های ارابه شده خودداری گردد. عشق به عنوان یک مولفه اساسی زیبایی شناسی در مثنوی معنوی جایگاهی ویژه یافته و بر این اساس تمامی امور عالم از اکسیر عشق و محبت جنبش و حرکت پیدا کرده اند. عشق و محبت اساس کار یاددهی- یادگیری و نگهدارنده رشته الفت در تمامی صحنه های تعلیم و تربیت می باشد.

حریت برآمده از اشعار مثنوی معنوی بر رهایی فرد از قیدهای نفسانی و قیود دیگر تأکید داشته و آن را عامل رشد واقعی انسان و پیشرفت و تکامل او می داند. با تکیه بر مولفه حریت، متریان به آن چه لازمه شناخت حقیقی است می رسند.

نقادی با تکیه بر داشتن نگاهی دقیق، متفکرانه و تیزبین نسبت به مسایل گوناگون جهان و سوال های فراوان پیش روی متعلمین، از آن ها می خواهد مسایلی را که با آن مواجهند به دقت ارزیابی نموده و پس از کنکاش و بررسی ابعاد مختلف قضایا، جواب های در خور را به آن ها بدهند.

گستره پرداختن به مولفه احترام به تفاوت ها در مثنوی بسیار وسیع است و درک ارزش های بین فرهنگی، دوری از تعصبات زبانی و قومی و احترام به سلاقی و دیدگاه های دیگر، زمینه ای

مناسب را جهت درک این معنا و پیاده سازی آن در اهداف و محتوای برنامه‌های درسی فراهم آورده است.

کمال جویی به عنوان یکی دیگر از مولفه‌های مستخرجه بر آمده از مثنوی معنوی، جایگاه رفیع انسان در نظام آفرینش را به ما خاطر نشان نموده و بر جدّ و جهد مداوم در جهت طی مسیرهای رشد و تکامل و شناسایی ظرفیت‌های بالای وجودی انسان در رسیدن به مراتب بالای حیات و حیات طیبه تأکید می‌نماید. از سویی بر توجه به شایستگی‌های افراد و فراهم سازی امکانات و لوازم تربیتی برای رشد و تعالی شأن از طریق ارایه برنامه‌های تربیتی مطلوب تأکید دارد.

کل‌نگری به عنوان مولفه‌ای زیبایی‌شناسانه، کسب معرفت به امور مختلف هستی به صورتی عمیق، همراه با فهم این مسأله که تمامی آفریده‌ها و اجزای عالم در یک کل بهم پیوسته قرار دارند و به سوی مرکزی واحد در حرکتند را شامل می‌شود. کل‌نگری در برنامه‌های درسی منجر به تشکیل محیطی پویا و سرشار از فهم و بصیرت نسبت به قضایای مختلف و تربیت افرادی که ابعاد جسمی و روانی آن‌ها در جریان آموزش مورد توجه قرار می‌گیرد و فقط به صورت جزئی به یکی از جنبه‌های آن‌ها نگریسته نمی‌شود می‌باشد.

مولفه ابتکار مستخرجه از مثنوی معنوی، بر گشایش راه‌های تازه و مسیرهای جدید در جریان اموری که انسان با آن‌ها مواجه است؛ با بهره‌گیری از خرد، اندیشه، تعقل و همچنین کشف و شهود همراه شده است و به عنوان یک عنصر اساسی در برنامه‌های درسی و تعلیم و تربیت، راهگشای دست‌یابی فراگیران به مسیرهای جدید علم و معرفت و کشف ایده‌های نو با بهره‌گیری از خرد و اندیشه خواهد بود.

با توجه به مطالب ارایه شده می‌توان گفت که مولفه‌های زیبایی‌شناختی بر آمده از مثنوی معنوی، قادرند در تمامی عرصه‌های برنامه‌های درسی از جمله طراحی، اجرا و ارزشیابی و در تمامی تصمیم‌گیری‌های آن مورد بهره‌برداری قرار بگیرد و به آفرینش یک برنامه درسی بومی (اسلامی- ایرانی) برآمده از بطن فرهنگ جامعه‌ی ما بینجامد. فلذا توصیه می‌گردد که متخصصان برنامه‌های درسی در تمامی عناصر برنامه‌های درسی از جمله اهداف، محتوا، روش‌های یاددهی- یادگیری و ارزشیابی؛ که اموری همچون طراحی کتب درسی، ایجاد تجارب یادگیری زیبایی‌شناسانه، بهره

گیری از روش های تدریس زیبایی شناسی در آموزش، خلق محیط های یادگیری بر اساس زیبایی شناسی و ارتقای ادراک زیبایی شناسانه متریان بر پایه مولفه های برنامه درسی زیبایی شناسی بر آمده از مثنوی معنوی را به عنوان یک انتظار بسیار اساسی و نیاز مهم، در تمامی برنامه ریزی ها و در مقام عمل مورد توجه ویژه قرار دهند.

فهرست منابع

- آصف نیا، اعظم؛ حسینی، افضل السادات؛ زروانی، مجتبی. (۱۳۹۵). مولفه های روانشناسی مثبت، در داستان های مثنوی و کاربرد آن در تربیت نوجوانان، فصلنامه علمی-پژوهشی ادیان و عرفان، سال ۴۹، شماره اول، بهار و تابستان، صص ۴۶-۲۱.
- آقایی، سیده الهام؛ ماهروزاده، طیبه؛ ایمانی نائینی، محسن. (۱۳۹۹). رویکرد ساحت تربیت هنری و زیبایی شناسی، رویکرد موضوع محور یا رویکرد دریافت احساس و معنا، فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش در برنامه ریزی درسی، سال هفدهم، دوره دوم، شماره ۳۸ (پیاپی ۶۵)، تابستان، صص ۱۱-۱.
- ایمان، محمدتقی؛ نوشادی، محمدرضا (۱۳۹۰). تحلیل محتوای کیفی، فصلنامه پژوهش، سال سوم، شماره دوم، پاییز و زمستان، صص ۴۴-۱۵.
- برقی، عیسی؛ مبهوتی دیزجیکان، جواد (۱۳۹۹). ضرورت آموزش دانش زیبایی شناسی؛ جایگاه آن در برنامه درسی کتابخوانداری پایه ی ششم ابتدایی، مجله راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، دوره ۱۳، شماره ۶، صص ۶۱۷-۶۰۸.
- پازوکی، شهرام. (۱۳۸۲). مقدماتی در باره مبادی عرفانی هنر و زیبایی در اسلام؛ با اشاره به مثنوی معنوی، فصلنامه علمی-پژوهشی هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، دوره ۱۵، شماره ۱۵، شماره پیاپی ۴۵۸، پاییز، صص ۱۳-۴.
- پورحسینی، محمد؛ سجادی، سید مهدی؛ ایمانی، محسن. (۱۳۹۳). تبیین دلالت های دیدگاه جان دیویی در خصوص هنر و زیبایی شناسی برای فرآیند تدریس و یادگیری، فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی، سال دوم، شماره هفتم، زمستان، صص ۱۰۰-۸۳.
- جلالیان، مینا. (۱۳۹۴). مبانی زیبایی شناسی در دیدگاه مولوی، فصلنامه هنر و تمدن شرق، شماره هشتم، تابستان، صص ۱۸-۱۱.
- علیخانی، مدینه؛ براتعلی، مریم؛ رحمانی، جهانبخش؛ دهباشی، مهدی (۱۴۰۰). طراحی و اعتبار بخشی محیط برنامه های درسی مغز محور مبتنی بر زیبایی شناسی، فصلنامه علمی-پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی، سال دوم، شماره چهارم، تابستان (پیاپی ۴۸)، صص ۵۶-۳۷.
- مهرمحمدی، محمود. (۱۳۹۸). آموزش عمومی هنر: چیستی، چرایی، چگونگی، چاپ چهارم، تهران: انتشارات مدرسه. منوچهری، عباس و همکاران (۱۴۰۰). رهیافت و روش در علوم سیاسی. چاپ نهم، تهران: انتشارات سمت.
- نیک پناه، منصور؛ نوری، ابراهیم. (۱۳۹۵). سنجش و سازش عقل، نقل و عشق، در هرم معرفتی مولانا، فصلنامه ادب غنایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، سال ۱۴، شماره ۲۶، بهار و تابستان، صص ۲۳۸-۲۲۱.

Abd Rahim, F. (2016). Approaches in the light of Rumi: from reflection to integration. IIUM Journal of Educational studies, 4: 1: 100-119.

- Afroogh, M.R. (2019). A comparative study of "Self knowing " from the viewpoint of Rumi and Shankara. *Philosophy international journal*, Vol 2, Issue 1, March: 1-6.
- Denac, O. (2014). The Significance and Role of Aesthetic Education in Schooling, *Creative Education*, Volume 5, PP: 1714-1719. Published Online November 2014 in SciRes. <http://www.scirp.org/journal/ce>.
- Doana University. (2016). Benefits of an Aesthetic Education, Doana university center for Excellence in Teaching and Learning, cetl @ doane. Edu.
- Doddington, C. (2021). Flourishing with Shared Vitality: Education based on Aesthetic Experience, with Performance for Meaning, *Studies in Philosophy and Education*, 40:261-274.
- Elo, S & Helv , K. (2008). The qualitative content analysis process. *journal of advanced nursing*, (62)1, pp.107-115.
- Heybouch, J.A. (2020). Aesthetic and education, *Oxford research encyclopedias*. Doi. Org. 10.1093/ acrefore / 9780190264093.013. 413. Published online:27 August.
- Kaya, S. (2016). "Rumi from the viewpoint of psychology and counseling". *Spiritual psychology and counseling*, Vol 1: Number 1, 9-25.
- Kong, L., and Chang, Y. C. (2019). The effect of teachers' savoring on creative behaviors: Mediating effects of creative self-efficacy and aesthetic experience. *International Journal of Educational Methodology*, 5(3): 325-335.
- Sajjani, N., Mayor, C., and Tillberg-Webb, H. (2020). Aesthetic presence: The role of the arts in the education of creative arts therapists in the classroom and online, *The Arts in Psychotherapy*, Vol 69: 12-57.
- Yang,L, Cui, H (2020). Study on Design Aesthetic Education in Universities in China , *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 515 ,Proceedings of the 6th International Conference on Arts, Design and Contemporary Education (ICADCE 2020).
- Zhang, R & Barbara, M .W. (2009)."Qualitative analysis of content" , in B. M , wildemuth. *Applications of social research methods to questions in information and library Science* .Westport conn. Libraries Unlimited .pp308-319.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

